

Ольга Суркова: «Поряд з Тарковським я пережила свою власну драму...»

Ольга Суркова.
«С Тарковским и о Тарковском».

Розмову веде Олена Левченко

– Пані Ольго, з великою повагою ставлячись до вашого унікального професійного і життєвого досвіду, пов'язаного з постаттю Андрія Тарковського, все ж таки хочу запитати, чому ви зважилися написати книгу «Тарковський і я», де досить ризиковано, як для нашого пострадянського простору, розповідаєте про цю неординарну особистість?

– Я їй досі не можу відповісти на це запитання, тому що воно для мене таке ж неясне, як, напевне, плин усього нашого життя, в кожному разі, його фінал. Справді, Тарковський становив величезну частину мого життя, дуже значну. А в мене, молодій особі, в той час теоретично існував певний образ художника, тотожний його творам мистецтва, тобто тотожний тому впливові, який справляли на душу його твори. Мені здавалося, що художник повинен відповідати тим моральним, етичним і всім іншим критеріям, які він так виразно втілює. Звичайно, спостерігаючи за життям художника, можна переконатися, що воно у досить складних співвідношеннях відповідає тому, що він пише, про що думає, знімає фільм. Це могло б стати предметом теоретичної роботи. Та у моєму випадку йдеться про дуже конкретну історію, яка вимагала роз'яснень і визначень, а саме: про долю дуже важливої для теорії кіно (вже інша річ, як я ставлюся до цієї теорії) книги «Запечатленное время».

– Так, ви докладно змальовуєте цю історію у книзі «Тарковський і я». Якщо ж коротко, в чому полягала суть того конфлікту, який треба було з'ясувати?

– Сталося так, що Тарковський запропонував мені працювати з ним над книгою, задуманою як діалог режисера і критика. Цю роботу він розпочинав з Л. Козловим, прекрасним і яскравим теоретиком кіно, та з певних причин вона не склалася. Для мене така пропозиція була величезним потрясінням. Я була із золотокоших студенток, а ця робота давала мені можливість весь час бути поряд з Тарковським.

– А чому саме вам? Чи не тому, що ваш батько, Євген Сурков, займав досить впливові посади в системі керівництва радянським кіно?

– Ні. Все розпочалось якраз у Києві. Під час туристичної

поїздки з математичною школою в кінотеатрі «Київ» я побачила «Іванове дитинство». Це перевернуло усе моє життя. Я вирішила кинути математику і йти у якусь гуманітарну сферу. Тому і вступила до ВДІКу. Під час навчання я заявила, що на практику поїду до Тарковського на зйомки «Андрія Рубльова». Знайшли чудовий привід мене туди не пустити, мовляв, практика повинна бути в павільйонах і в Москві, а Андрій Арсенійович знімав у Володимирі. Я сказала, що поїду за власний кошт у Володимир. Не знаю, чим би все закінчилося для іншого студента, але у мене вийшло, так, враховуючи, що за моєю спиною мій батько все-таки стояв незримим фронтом. Як розвивалися події далі, розказано в книзі.

– Отже, після знайомства почалася ваша спільна робота з Тарковським над книгою...

– Спочатку за угодою в Москві вона називалася «Книга сопоставлений. Діалог критика и режиссера». Коли ж я почала працювати з Андрієм, то зрозуміла, що він до такого діалогу не схильний. Все, що суперечило його поглядам, всі антагонізми, протиставлення, сумніви, – все, на чому можна було будувати діалог, виявлялося абсолютно неможливим. Коли щось не збігалося з течією його думки, він одразу починав нарікати: «Як ми можемо з тобою працювати, коли ти так думаєш?» Тому в результаті я стала записувачем і коментатором його тексту. Тому й запропонувала інший варіант назви: «Книга сопоставлений. Записанная и прокомментированная Ольгой Сурковой», – це відповідало тому, що відбувалося. Робота над книгою тривала 16 років. Сталося так, що я (цей збіг випадковий) емігрувала одночасно з виїздом Тарковського до Італії. Таємно мені вдалося вивезти й матеріали книги. Тому робота не припинялася і протягом закордонного періоду життя Тарковського. В результаті було підготовлено книгу під назвою «Запечатленное время». Але на 14 мовах світу її було видано без посилання на моє ім'я і з повним авторським володінням Тарковського. І лише в англійському, американському і голландському варіантах (де договори підписувала я) вона була і з моїми правами. Важко уявити цю ситуацію, коли мене після 20 років любові, дружби, якихось дуже довірливих стосунків просто вики-

нули, як кошения... Що мені було робити? Навіть мій батько, який любив Тарковського, а мене ще більше, сказав: «Олю, облиш цю історію. Це геній і нехай генієм залишається». А я, проживши вже деякий час у Голландії, відчула свою суверенність, розуміння своєї певної цінності перед законом, перед Господом Богом. Тому й наважилася почати суд. Однак, у цей час мені зателефонували і сказали, що у Андрія рак. Тоді я вирішила закінчити цю історію. Через рік він помер... А потім мене запросили на перші інтернаціональні читання Тарковського в Москву. І все виринуло знову. Щоразу я змушена була пояснювати ситуацію, постійно відповідати на безліч запитань. Треба було якось все з'ясувати і зрозуміти, що сталося. Тому я знову вирішила, що буду судитися.

– З ким?

– З видавництвом. Виключно юридично щодо прав на рукопис. В моральному сенсі судитися не можна. Нас уже Господь Бог розсудить. Суд з німецьким видавництвом тривав 5 років. Це коштувало мені величезних грошей. Але, вигравши суд, я отримала морально-юридичні підстави написати книжку, де все це було б показано й доведено. Мені хотілося все пояснити і якимось чином з'ясувати цю історію, яка в мені тліла, боліла, пекла. У певному сенсі я зробила це, щоб звільнитися. Зауважте, «Запечатленное время» так і не було опубліковано в Росії, бо зрозуміло, що в іншому місці я судитися більше не буду, а в Москві ж – миттєво.

– Після того, коли трапляються такі речі, напевне, набагато важче писати про творчість художника? Є ризик втрати об'єктивності.

– Ні. Я думаю, що мені це зовсім не заважає. Тепер я просто зрозуміла, що твір мистецтва і людина, яка його створила, – це різні речі.

– Звідкіля ж тоді бажання бачити митця як людину?

– Тому, що ми люди, і тому, що ми спілкуємося один з одним. А у спілкуванні передаємо один одному досвід. Мемуарна література передає цей досвід у збільшеному варіанті. Та я не вірю тим мемуарам, де мені розповідають лише про хороше. Кожна людина драматична у цьому світі. Майя Туровська у своїй рецензії написала, що я мала право розповісти свою власну життєву драму, яка трапилася в зв'язку з дивовижним генієм Андрія Тарковського. Я була не цікавою людиною, не такою значною, та поряд з ним я пережила свою власну драму, про яку, власне, і розказала. Якщо її читають, комусь цікаво, то нехай читають. До речі, я вважаю, що книга, яка вийшла під назвою «Тарковський і я», мала б називатися «Тарковський проти Тарковського». «Тарковський і я» – я б собі ніколи не могла дозволити.

– А хто ж дозволив?

– Видавництво. Та я ж не можу весь час судитися з видавництвами. Більше того, у мене була умова – категорично не ця назва. Навіть у договорі так написано...

– У результаті є книга «Тарковський і я», яка вже своєю назвою заявляє про певну відвертість автора. Якою ж мірою у вас працював внутрішній цензор? Адже ми завжди відбираємо матеріал, що б ми не робили...

– Прямо скажу: так. Це були епізоди більш-менш домашнього, чи, скажімо так, еротичного плану. Священик сказав мені, що певні речі треба робити делікатніше. Якщо буду переписувати книгу, знову дивитимусь... Для мене

ще дуже важливо розвинути останню третину книги і особливо питання дисидентства. Я не була дисидентом. Та відверто їм співчувала. Коли ж приїхала за кордон і побачила дисидентів ближче, пережила величезне розчарування. Одна річ, коли людина страждає і потрапляє на картюгу. Але коли вона на цьому заробляє капітали... Тарковський завжди казав, що він не дисидент, що не має жодного стосунку до політики. І це відповідало дійсності. Він був дуже російською людиною і відчував, що це не його. Я була свідком того, як його «обробляло» те середовище. Дещо наводжу в книзі, але хотілося б усе-таки скомпонувати так, аби яскравіше все пояснити.

– А ваша друга книга «З Тарковським і про Тарковського»? У передмові до неї Нея Зоркая назвала вас літописцем і аналітиком творчості Тарковського.

– Це збірка статей, які я писала про Тарковського, інтерв'ю. Адже у мене залишилося дуже багато записів, у більшості від руки. Мені здавалося, що кожний його подих, кожний зіпнок треба зберегти.

– Але з самого початку ви сказали: «Це інша справа, як я ставлюся до його теорії». Як же ви ставитеся до теорії Тарковського?

– Вважаю його книжку цінною як свідчення великого художника про свою власну творчість. Та він весь час вступав у суперечку з Ейзенштейном. Але, на мою думку, Тарковського й Ейзенштейна у цьому сенсі зіставляти не можна. Ейзенштейн, звісно, справжній теоретик.

– Може, Тарковський більше філософ, ніж теоретик кіно?

– Можливо. У Андрія була більше спроба осмислити те, що він сам хоче зробити. Більше того, я вважаю, що він став жертвою своєї власної теорії. Вважаю, що «Жертвоприношення» – дуже суха картина. Для мене вона просто не звучить. Його підвело бажання робити речі, які він проповідував у своїй теорії. Він обрубав зв'язки, які поєднували його з тим емоційно-чуттєвим відчуттям світу, яке особисто для мене було у Тарковського найсильнішим. А він усе це прибирав, хотів бути таким точним, таким відповідним. Досі вважаю, що якби Тарковський продовжував жити і при тому був Сокуров, то все, що передбачає теорія Тарковського (але це теорія не кіно, а певного напрямку!), було б повністю втілено і вичерпано. Далі у цьому напрямі йти нікуди. Якби вони зіткнулися на цьому шляху, не знаю, що б робив Тарковський. Сокуров посправжньому втілював на екрані те, про що мріяв Тарковський. Під час майстер-класів В. Абдрашитова на кінофестивалі «Молодість» мене вразила одна річ. Абдрашитов розповідав про музику в кіно (а він використовує музику дивовижно), і про те, чому в «Магнітних бурях» у нього немає жодного музичного такту, хоча музика для фільму писалася і переписувалася. Тканина фільму відторгала музику. Тарковський мріяв зробити фільм без музики, та ніколи цього не зробив, він не зробив картини, тканина якої відторгала б музику.

– А чи не була друга книга якимось бажанням...

– Реабілітуватися?

– Урівноважити щось після першої.

– І так, і ні. З самого початку у мене було бажання написати саме таку книгу. Не знаю, як Андрій там до мене ставиться... Можливо, й не прощає за першу. Але – зверніть увагу! Я присвячую її моїм дітям, Степану і Павлу, «з побажанням залишатися в полоні обману, що возвеличує нас».